

ตามความเหมาะสมของวัยและความพร้อมของประสบการณ์ผ่านกิจกรรมหลากหลาย ทั้งที่เป็นวิถีชีวิต อาทิ การทำความสะอาดร่างกาย การรับประทานอาหารและกิจกรรมสร้างสรรค์ต่างๆ เช่น การฟังนิทาน การทำงานประดิษฐ์ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม กระบวนการในการพัฒนาผู้เรียนที่ทั้ง ๓ โรงเรียนได้ยึดถือเป็นหลักปฏิบัตินั้นไม่ได้มีลักษณะแยกส่วนดังเช่นที่ผู้วิจัยแจกแจงออกมา หากแต่ทั้ง ๓ โรงเรียนได้บูรณาการองค์ประกอบการพัฒนาผู้เรียนทั้ง ๓ ด้านเข้าไว้ด้วยกันอย่างสอดคล้องกลมกลืน

๔.๓ สภาพการจัดกระบวนการสร้างสรรค์เพื่อปลูกฝังคุณธรรมในเด็กปฐมวัยของแกนนำโรงเรียนวิถีพุทธ

จากการศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์ผู้บริหารและครูผู้สอนระดับปฐมวัยของแกนนำโรงเรียนวิถีพุทธทั้ง ๓ โรงเรียนพบว่าสภาพการจัดกระบวนการสร้างสรรค์เพื่อปลูกฝังคุณธรรมในเด็กปฐมวัยมีลักษณะที่สอดคล้องกันในตารางกิจวัตรประจำวันของนักเรียน ดังที่ปรากฏด้านล่างต่อไปนี้

ตารางที่ ๒ กิจกรรมประจำวันของนักเรียนในโรงเรียนอนุบาลหนูน้อย

ช่วงเวลา	กิจกรรม	วัตถุประสงค์
๗.๓๐ น.	<ul style="list-style-type: none"> - ครูกับครูสวัสดิ์ดีกันเป็นแบบให้กับเด็ก - ครู ผู้ปกครอง และเด็ก สวัสดิ์ดีทักทาย - สำรวจ ดูแล ร่างกายและจิตใจ (อารมณ์ความรู้สึกของเด็ก) - เด็กใส่ป้ายชื่อ / ลงชื่อมาโรงเรียน - จัดเก็บแยกแยะของใช้ของตนเอง - ดูแลแก้วน้ำ แปรงสีฟัน และ รองเท้าของตนเอง - เล่นอิสระและเก็บของเล่นในสนามทราย - เล่นอิสระ เก็บของเล่นในห้องเรียน 	<ul style="list-style-type: none"> - เพื่อสร้างวัฒนธรรมความเป็นไทย โดยการทักทาย แสดงความเคารพ สวัสดิ์ดี สร้างความรู้สึกอบอุ่นปลอดภัย - ฝึกให้เด็กมีความรับผิดชอบของใช้ของตนเอง - เด็กได้เล่นและฝึกให้ดูแลจัดเก็บ ทำความสะอาดของเล่น ของใช้ส่วนตัว ของส่วนรวมของโรงเรียน ของห้อง
๘.๓๐ น.	<ul style="list-style-type: none"> - เข้าแถว ร้องเพลงชาติ สวดมนต์สงบนิ่ง ร้องเพลงสรรเสริญพระบารมี - ร้องเพลงหุ่น และดูหุ่น (วันพุธ) - เคลื่อนไหวเพื่อกระตุ้นสมอง - กายบริหาร เกม - กิจกรรมกระตุ้นประสาทสัมผัสของร่างกาย 	<ul style="list-style-type: none"> - ฝึกวินัยและความรู้สึกให้เกิดจิตสำนึกรักความเป็นไทย รู้จักกาลเทศะ - ฝึก และสร้างกำลังกาย กล้ามเนื้อใหญ่ / เล็ก ฝึกประสาทสัมผัส ทิศทาง พื้นที่ - ฝึกและสร้างกำลังจิต ความสงบ สมาธิ

ช่วงเวลา	กิจกรรม	วัตถุประสงค์
๘.๓๐ น.	<ul style="list-style-type: none"> - ร้องเพลง เต็มระบำ เคลื่อนไหว ประกอบเพลง - นั่งฟังเพลงบรรเลง - นวดคลายเครียด - กิจกรรมเคลื่อนไหวซ้ำๆ และ ฝึกรู้ตนเองว่ากำลังทำอะไรอยู่ - กิจกรรมนำให้เด็กจินตนาการตาม - นั่งสมาธิ และเดินจงกรม โดยมีเสียงนำ 	
๙.๐๐ น.	<ul style="list-style-type: none"> - ฟังนิทาน เทป โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน - วางแผนประจำวัน/ทำโครงการ - เกมที่มีรูปแบบชัดเจน - กิจกรรมเคลื่อนไหว - พูดคุยถึงข่าวคราว เรื่องราว ในโรงเรียน/ในบ้าน/ระหว่างบ้าน โรงเรียน และชุมชน - กิจกรรมระดมสมอง โดยมีครู ให้ข้อมูล และเด็กใช้กระบวนการเรียนรู้แบบสืบค้นทาง วิทยาศาสตร์ - สรุปกิจกรรมโดยการอภิปราย จำแนกแยกแยะ จัดหมวดหมู่ - กิจกรรมบทบาทสมมติ - พบปะพูดคุยกับผู้ที่มาให้ความรู้ในโรงเรียน 	<ul style="list-style-type: none"> - ฝึกพฤติกรรมการความเคยชิน ที่ดี การกิน การอยู่ การนอน และการเล่น จนเกิดวินัยและ วัฒนธรรมที่ดี รู้จักกาลเทศะ ฝึกบุคลิกภาพและมารยาท ในการแสดงออก สร้างความ ภาคภูมิใจในตนเองและการ ชื่นชมผู้อื่น - เพื่อให้แนวคิด เนื้อหา เรื่องใหม่ สร้างข้อตกลงร่วมกัน ทบทวน ประเมินความรู้ ประสบการณ์ เดิม - ฝึกทักษะเพื่อการเรียน คณิตศาสตร์ อนุกรม จัดจำพวก แยกแยะ ฝึกทักษะทาง วิทยาศาสตร์ ภาษาและเชาวน์ ปัญญา

ช่วงเวลา	กิจกรรม	วัตถุประสงค์
๙.๐๐ น.		<ul style="list-style-type: none"> - ฝึกประสาทสัมผัสทั้ง ๕ เรียนรู้ อย่างมีขั้นตอนด้วยกระบวนการ ทางวิทยาศาสตร์ - ฝึกความจำ การสังเกต การคิด การแก้ปัญหา พิจารณาเลือก วิเคราะห์
๑๐.๔๕ น.	<ul style="list-style-type: none"> - กิจกรรมในมุมเสรีที่สัมพันธ์ กับหน่วยตามความถนัด ความสนใจ - กิจกรรมตามมุมการเรียนรู้ ทั่วไป 	<ul style="list-style-type: none"> - ตอบสนองเด็กเป็นรายบุคคล - เด็กได้เรียนรู้ผ่านการคิดค้น ของตนเอง ภายใต้กติกาของ กลุ่ม
๑๑.๑๕ น.	<ul style="list-style-type: none"> - ทำความสะอาด เก็บของเข้าที่ - สรุปรงาน นำเสนอ วิเคราะห์ วางแผน 	<ul style="list-style-type: none"> - ฝึกทักษะของชีวิตในการดูแล เก็บที่อยู่ที่ทำกิจกรรมให้ สะอาดเรียบร้อย - ฝึกบอกความคิดของตนเอง ฝึกรับฟังและยอมรับความคิด ผู้อื่น รู้จักประนีประนอม การชื่นชมผู้อื่น - ฝึกความกล้าแสดงออก และการนำเสนอ
๑๑.๓๐ น.	<ul style="list-style-type: none"> - เล่นอิสระ - เล่นการละเล่นของเด็กไทย - พละศึกษา 	<ul style="list-style-type: none"> - ฝึกการเล่นให้ถูกต้องตาม กติกา - การใช้เครื่องเล่นอย่างถูกวิธี - ฝึกการดูแลรักษาของส่วนรวม - รู้ความสามารถของตนเอง - ฝึกการระมัดระวังตนเอง

ช่วงเวลา	กิจกรรม	วัตถุประสงค์
๑๑.๔๕ น.	<ul style="list-style-type: none"> - จัดโต๊ะอาหาร - รับประทานอาหาร - โหมทนาผู้ที่จัดให้เรามีอาหาร - เก็บโต๊ะอาหาร เก็บภาชนะในที่ที่จัดแยกไว้ 	<ul style="list-style-type: none"> - ฝึกมารยาท ความสะอาด - ฝึกการรับประทานอาหารที่มีประโยชน์ และพอเพียง - ฝึกความกตัญญูรู้คุณ - ฝึกการทำความสะอาด - ฝึกความเอื้อเฟื้อ การรอคอย
๑๒.๓๐ น.	<ul style="list-style-type: none"> - กิจกรรมคลายเครียด - กิจกรรมเข้าสู่ความสงบผ่านเสียงเพลง 	<ul style="list-style-type: none"> - คลายเครียด สนุกสนานเพิ่มพลัง - ฝึกสติ
๑๓.๐๐ น.	<ul style="list-style-type: none"> - อาบน้ำ แปรงฟัน - ครูดูแลและสำรวจร่างกายเด็ก - เปิดเพลง กล่อมนอน - นอนพักผ่อน 	<ul style="list-style-type: none"> - ฝึกการประหยัด การใช้ให้คุ้มค่า ไม่เสียเปล่า - ฝึกการดูแลสุขภาพอนามัย - พักผ่อน
๑๔.๓๐ น.	<ul style="list-style-type: none"> - แต่งตัว - เก็บที่นอน - เข้ามุมเสรี เช่น อ่านหนังสือ เล่นโลโก้ 	<ul style="list-style-type: none"> - ฝึกดูแลความเรียบร้อย (ศิระจรดปลายเท้า) ของตนเอง - ดูแลของใช้ส่วนรวม - รู้จักเลือกทำกิจกรรมตามความสนใจ - ฝึกการใช้เวลาให้เกิดประโยชน์
๑๕.๑๕ น.	<ul style="list-style-type: none"> - กิจกรรมคลายเครียด - สนทนา อภิปราย สรุป - กล่าวคำอำลาเพื่อน สวัสดีคุณครู 	<ul style="list-style-type: none"> - ทบทวนเนื้อหา กิจกรรม - ทบทวนการปฏิบัติตนและเตรียมพัฒนาตน - อำลาเพื่อนและครู

ตารางที่ ๓ กิจวัตรประจำวันของนักเรียนในโรงเรียนทอสี

ช่วงเวลา	กิจกรรม	วัตถุประสงค์
๘.๐๐ น.	<ul style="list-style-type: none"> - ผู้ปกครองส่งนักเรียน - นักเรียนเดินเข้าโรงเรียนและถือของใช้เอง - ถอดถุงเท้า รองเท้า วางบนชั้นที่จัดไว้ - นำชุดนอน สมุดสี การบ้าน ออกมาจัดวาง - เก็บกระเป๋าขึ้นชั้น - เช็นชื่อมาโรงเรียน - กราบพระ - ทำกิจกรรมที่ครูเตรียมไว้ อาทิ อ่านหนังสือนิทาน บัตรคำ เขียนหนังสือ เกม - กิจกรรมเพื่อพัฒนากล้ามเนื้อต่าง ๆ 	<ul style="list-style-type: none"> - ส่งเสริมการพึ่งพาตนเอง - ส่งเสริมความมั่นใจ และภูมิใจในความสามารถของตนเอง - ปลูกฝังการรักษาการศึกษาตลอดเวลา
๘.๓๐ น.	<ul style="list-style-type: none"> - เข้าแถวเคารพธงชาติ กล่าวคำปฏิญาณตน สวดมนต์ ทำสมาธิ - กิจกรรมหน้าแถวประจำวัน 	<ul style="list-style-type: none"> - การปฏิบัติตนเคารพหลักไตรรงค์ - การปฏิบัติตนตามหลักศาสนา
๙.๐๐ น.	<ul style="list-style-type: none"> - ตรวจสอบสุขภาพ สุขอนามัย เข้าห้องน้ำ - เรียนวิชาพิเศษ แยกตามตารางเรียน - จัดกระเป๋า ของใช้ส่วนตัว 	<ul style="list-style-type: none"> - ฝึกการรักษา สุขภาพ สุขอนามัย - ปลูกฝังความรักการเรียนรู้ และการพัฒนาตนเอง - ฝึกความรับผิดชอบ

ช่วงเวลา	กิจกรรม	วัตถุประสงค์
๙.๐๐ น.	- กิจกรรมวงกลม ทักทาย และกิจกรรมอื่นๆ อาทิ นิทาน การเล่าประสบการณ์ของตนเองให้กันและกัน ฟังกิจกรรมพัฒนาประสาทสัมผัส กิจกรรมสุนทรียภาพกับธรรมชาติ กิจกรรมเคลื่อนไหวกับจังหวะ และกิจกรรมออกกำลังกายกลางแจ้ง	- ปฏิบัติหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมาย - ฝึกใช้ภาษาในการสื่อสาร - พัฒนาสมรรถภาพทางกายและประสาทสัมผัส - ฝึกการเคลื่อนไหวอย่างมีสติ การใช้พื้นที่และทิศทาง - พัฒนาความรู้สึกอารมณ์ด้านสุนทรียภาพ
๙.๔๕ น.	- พักดื่มนม - รับประทานอาหารกลางวัน	- พักผ่อน - ฝึกการรับประทานอาหารที่มีประโยชน์ต่อร่างกาย
๑๐.๐๐ น.	- กิจกรรมกลุ่มย่อย ฐานการเรียนรู้ เช่น การทำอาหาร การฝึกกล้ามเนื้อใหญ่ / เล็ก การฝึกทักษะชีวิต การช่วยเหลือตนเอง - ล้างมือ เข้าห้องน้ำ เตรียมรับประทานอาหาร - รับประทานอาหารว่าง - อาบน้ำ แปรงฟัน ดื่มนมปุ๋ยที่นอน - นอนหลับพักผ่อน	- ฝึกการเรียนรู้ตามกลุ่มประสบการณ์และทักษะวิชาต่างๆ - ฝึกการใช้ภูมิปัญญาไทย นำมาสู่การเรียนรู้ - ฝึกความสามารถในการเรียนรู้ด้วยตนเองได้ - มีสุขภาพที่ดี และการรักษาสุขภาพ - มีความเอื้อเฟื้อต่อส่วนรวม - รักการทำงาน ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้

ช่วงเวลา	กิจกรรม	วัตถุประสงค์
๑๓.๓๐ น.	<ul style="list-style-type: none"> - ตื่นนอน เข้าห้องน้ำ เก็บที่นอน - แต่งตัว - รับประทานอาหารว่าง 	<ul style="list-style-type: none"> - ฝึกความรับผิดชอบ - ฝึกการดูแลตนเอง - ฝึกการรับประทานอาหารเช้าที่มีประโยชน์ และพอเพียง
๑๔.๐๐ น.	<ul style="list-style-type: none"> - ทบทวนกิจกรรมในวันนี้ และความรู้ที่ได้รับ - ขอบคุณ ขอโทษผู้อื่น - ระบุสิ่งที่จะปรับปรุงในวันต่อไป - วางแผนกิจกรรมในวันรุ่งขึ้น 	<ul style="list-style-type: none"> - ฝึกทบทวนตนเอง - ฝึกวิเคราะห์ ข้อเด่น ข้อด้อย ของตนเอง และพยายามปรับปรุงตนเอง - ฝึกคุณธรรม จริยธรรมที่พึงประสงค์ - รู้จักกาลเทศะในการพูด
๑๔.๓๐ น.	<ul style="list-style-type: none"> - ลาคุณครู ขอบคุณ ขอโทษ - สวดมนต์ไหว้พระ ก่อนกลับบ้าน - คุณครูตรวจความเรียบร้อย ก่อนกลับบ้าน 	<ul style="list-style-type: none"> - ส่งเสริมมารยาทไทย - ดูแลความเรียบร้อยของร่างกาย และการแต่งกาย

ตารางที่ ๓ กิจวัตรประจำวันของนักเรียนในโรงเรียนรุ่งอรุณ

ช่วงเวลา	กิจกรรม	วัตถุประสงค์
๗.๓๐ น.	<ul style="list-style-type: none"> - ผู้ปกครองส่งนักเรียน - นักเรียนเดินเข้าโรงเรียนด้วยตนเอง - สวัสดิ์ครูเวรประตู - สวัสดิ์ครูประจำชั้น ต้อนรับตรวจสอบสุขภาพ - ทำกิจวัตรของตน อาทิ แยกช้อนนอน ปลอกหมอน ที่นอน กล่องนม สมุดสื่อสาร วางตามตำแหน่ง - เก็บกระบะเป่าเข้าประจำที่ - ล้างแก้วน้ำ จัดเตรียมใส่ถาด - เช็นชื่อตัวเองในสมุดรายชื่อ - ทำกิจกรรมมุมเสรี หรือกิจกรรมที่ครูเตรียมไว้ เช่น ระบายสี ปักผ้า อ่านหนังสือ กวาดสนาม เก็บขยะ เตรียมอุปกรณ์สำหรับกิจกรรมช่วงบ่าย 	<ul style="list-style-type: none"> - ฝึกการพึ่งพาช่วยเหลือตนเอง - ฝึกความรับผิดชอบ - ฝึกมารยาทและการทักทาย - ฝึกการแยกประเภทสิ่งของเครื่องใช้ - ฝึกการทำงานเป็นลำดับขั้นตอนด้วยตัวเอง - ฝึกการดูแลรักษาของใช้ของตน และของส่วนรวม - ฝึกทักษะการใช้กล้ามเนื้อส่วนต่างๆ - ฝึกแก้ปัญหาที่เกิดจากการทำงาน - ฝึกสังเกตความรู้สึกและเลือกกิจกรรมที่เหมาะสม
๘.๓๐ น.	<ul style="list-style-type: none"> - เข้าแถวเคารพธงชาติ ร้องเพลงสรรเสริญฯ สวดมนต์ ทำสมาธิ - กิจกรรมเคลื่อนไหวและจังหวะ 	<ul style="list-style-type: none"> - ฝึกการรับรู้คุณชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ - ฝึกความพร้อมเพรียงทางกาย วาจา ใจ

ช่วงเวลา	กิจกรรม	วัตถุประสงค์
๘.๓๐ น.		<ul style="list-style-type: none"> - ฝึกการสังเกตเสียงสัญญาณและทำตาม - ฝึกทักษะการใช้และความสัมพันธ์ของกล้ามเนื้อและอวัยวะส่วนต่างๆ
๙.๐๐ น.	<ul style="list-style-type: none"> - กิจกรรมส่งเสริมและพัฒนาระบบรับรู้สัมผัส - กิจกรรมดนตรี/การเคลื่อนไหวและภาษาอังกฤษ - วาดน้ำ - กิจกรรมนำโดยครูประจำชั้น อาทิ นิทานชาดก ข่าว/เรื่องเล่าเหตุการณ์ และเกมนำปัญญา 	<ul style="list-style-type: none"> - ฝึกการกำกับกาย วาจา ใจ ผ่านการทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาระบบรับรู้สัมผัสชนิดใกล้ เช่น ระบบผิวสัมผัส ระบบกล้ามเนื้อเอ็น/ข้อต่อ ระบบน้ำในหู ฯลฯ และระบบรับรู้สัมผัสชนิดไกล เช่น ตา หู จมูก ลิ้น ผิวหนัง - ปลูกฝังทัศนคติที่ดีต่อดนตรีและภาษาอังกฤษ - ทำความคุ้นเคยกับน้ำ สร้างนิสัยรักการออกกำลังกาย - ฝึกการปฏิบัติตามระเบียบกติกาก - ปลูกฝังนิสัยรักการอ่าน - ฝึกการฟังเรื่องดีๆ เพื่อปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรม - ฝึกการแสดงความคิดเห็น การเล่าเหตุการณ์ - ฝึกวิเคราะห์ เหตุและปัจจัยต่างๆ

ช่วงเวลา	กิจกรรม	วัตถุประสงค์
๑๐.๐๐ น.	<ul style="list-style-type: none"> - รับประทานอาหารว่าง - พิจารณาอาหาร กล่าวคำขอบคุณผู้ให้บริการ - ล้างแก้วนํ้า เตรียมจัดโต๊ะอาหารกลางวัน - ทำหน้าที่บริการผู้อื่น - กิจกรรมตามหน่วยหลัก เช่น การทำอาหาร งานหัตถกรรม การสำรวจธรรมชาติ การประดิษฐ์และทดลอง - เล่นกลางแจ้ง 	<ul style="list-style-type: none"> - ฝึกการรับรู้คุณของผู้อื่นที่มีต่อตนเองผ่านอาหาร - ฝึกให้บริการผู้อื่น การช่วยเหลือและแบ่งปัน - ฝึกการรอยคอย - ฝึกการขอบคุณ - ฝึกการทำงานเป็นลำดับขั้น - ฝึกการรักษาความสะอาด - ฝึกมารยาทการรับประทานอาหาร - ฝึกทักษะการเรียนรู้ด้วยกระบวนการทางปัญญาตามหลักวิทยาศาสตร์ - ฝึกการทำงานร่วมกัน การเป็นผู้นำ ผู้ตาม - ฝึกการปฏิบัติตามกฎระเบียบ - ฝึกทักษะการแก้ปัญหา - ฝึกทักษะการใช้ และความสัมพันธ์ของกล้ามเนื้อและอวัยวะส่วนต่างๆ - ฝึกความละเอียด ประณีตในวิถีชีวิต - ฝึกความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการ

ช่วงเวลา	กิจกรรม	วัตถุประสงค์
๑๐.๐๐ น.		<ul style="list-style-type: none"> - ฝึกการทำนุบำรุงอุปกรณ์เครื่องใช้ ของเล่น และใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดรู้คุณค่า
๑๑.๓๐ น.	<ul style="list-style-type: none"> - รับประทานอาหารกลางวัน - กล่าวคำพิจารณาอาหาร/ขอบคุณ - แยกภาชนะ จาน ช้อน ส้อม แก้วน้ำ เพื่อล้างทำความสะอาด - อาบน้ำ แปรงฟัน เช็ดตัว แต่งตัว - พับเสื้อผ้า - อ่านหนังสือ/วาดรูป - ปูที่นอน - สวดมนต์ - ฟังนิทาน - นอนหลับพักผ่อน 	<ul style="list-style-type: none"> - ฝึกการสังเกต รู้จักอาหารและรสชาติ - ฝึกการรับรู้คุณของผู้อื่นที่มีต่อตัวเองผ่านการพิจารณาอาหาร - ฝึกมารยาทในการรับประทานอาหาร - ฝึกการรับประทานอาหารอย่างพอเพียงกับความ ต้องการของร่างกาย - ฝึกการทำงานโดยไม่เป็นภาระแก่ผู้อื่น - ฝึกการช่วยเหลือและพึ่งพาตัวเอง - ฝึกการดูแลสุขภาพอนามัยของตนเอง - ฝึกการพาดนเข้าสู่ภาวะผ่อนคลาย - พักผ่อน

ช่วงเวลา	กิจกรรม	วัตถุประสงค์
๑๔.๓๐ น.	<ul style="list-style-type: none"> - ตื่นนอน - เปลี่ยนเสื้อผ้า - รับประทานอาหารว่าง - สรุป/ประมวลผลการเรียนรู้ประจำวันเกี่ยวกับกิจกรรมและตนเอง - สวดมนต์ แผ่เมตตา - ลากูและเพื่อน 	<ul style="list-style-type: none"> - ฝึกการช่วยเหลือ พี่พาทัวเอง - ฝึกการทำงานตามลำดับขั้นตอน - ฝึกการคิดวิเคราะห์ - ฝึกระบุนความรู้จากประสบการณ์ - ฝึกสังเกต และระบุข้อดี/ข้อด้อย/ข้อควรปรับปรุงของตนและหมู่คณะ - ฝึกความอ่อนน้อม และอ่อนโยนในจิตใจ มีความปรารถนาดีต่อผู้อื่น - ฝึกมารยาทการลา

อภิปรายผล สรุป และข้อเสนอแนะ

๕.๑ อภิปรายผล

การศึกษาศภาพการจัดกระบวนการสร้างสรรค์เพื่อปลูกฝังคุณธรรมในเด็กปฐมวัย ของกลุ่มแกนนำโรงเรียนวิถีพุทธ ซึ่งประกอบด้วยโรงเรียนอนุบาลหนูน้อย โรงเรียนทอสี และโรงเรียนรุ่งอรุณ โดยการศึกษาเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับการจัดหลักสูตรและกิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียนทั้งสามแห่ง รวมทั้งการสัมภาษณ์ผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอนระดับปฐมวัย ของแต่ละโรงเรียน พบว่า กลุ่มแกนนำโรงเรียนวิถีพุทธได้นำหลักไตรสิกขา ซึ่งเป็นกระบวนการของการศึกษาในพระพุทธศาสนา อันประกอบไปด้วย ศีล (หรือพฤติกรรม) สมาธิ (หรือจิตใจ) และปัญญา มาบูรณาการเข้ากับกระบวนการสร้างสรรค์รูปแบบต่างๆ ที่สอดแทรกอยู่ในกิจวัตรประจำวัน ทั้งในและนอกห้องเรียน พร้อมด้วยปัจจัยทางสังคม คือปรโตโฆสะ หรือกัลยาณมิตร ซึ่งประกอบด้วยครูอาจารย์ พ่อแม่ ผู้ปกครอง เพื่อน คนแวดล้อม ใกล้ชิด รวมทั้งสื่อการเรียนรู้ต่างๆ เป็นผู้นำทางกลม่อเกล่าให้เด็กเกิดการพัฒนาตนเองอย่างครบถ้วน กลายเป็นผู้เจริญพร้อมทั้งทางกาย จิต และปัญญา

จากการศึกษาทั้งสามโรงเรียน พบว่า แนวทางในการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้เกิดขึ้นกับเด็ก โดยเฉพาะเด็กในระดับปฐมวัยนั้น ไม่ควรเน้นที่การท่องจำถ้อยความที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมและจริยธรรมแต่เพียงอย่างเดียว แต่ควรเน้นให้เด็กได้เรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติจริง ไม่ว่าจะเป็นการเล่น การทำงาน ฝีมือ การเคลื่อนไหวร่างกาย การทำอาหาร ตลอดจนการสนทนา พูดคุย ฯลฯ ซึ่งเมื่อเด็กมีประสบการณ์ตรงต่อสิ่งที่เขาเรียนรู้ ก็จะเกิดการจดจำได้ดียิ่งกว่าการท่องจำจากหนังสือหรือคำบอกของผู้ใหญ่ เมื่อเด็กได้เรียนรู้สิ่งที่ตนเองมีประสบการณ์ในมิติต่างๆ จากการตั้งคำถามและการเชื่อมโยงของครูผู้สอน เด็กก็จะสามารถคิดพิจารณาอย่างใคร่ครวญด้วยตนเองได้ว่า เขาสามารถนำการเรียนรู้ที่ได้รับไปใช้ในวิถีชีวิตประจำวันได้อย่างไรบ้าง อะไรคือคุณค่าที่แท้ และอะไรคือคุณค่าที่เทียม เมื่อเด็กสามารถจำแนกแยกแยะคุณค่าแท้่ออกจากคุณค่าเทียมได้ เด็กก็จะสามารถพัฒนาทักษะการคิดการตัดสินใจ ตลอดจนการกระทำ และการปฏิบัติสิ่งต่างๆ ที่จะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่นได้ในที่สุด ซึ่งกระบวนการเหล่านี้ นับได้ว่าเป็นการปลูกฝังคุณธรรมในระดับที่ลึกซึ้ง และมีความยั่งยืนถาวรมากกว่าการปลูกฝังในลักษณะของการท่องจำเป็นตัวหนังสือ เพราะคุณธรรม ในด้าน

ต่าง ๆ นั้น ล้วนมีที่มาจากคุณค่าแท้ ซึ่งมนุษย์ควรปฏิบัติทั้งต่อตนเองและผู้อื่นทั้งสิ้น

กระบวนการสร้างสรรค์ที่ทั้งสามโรงเรียนนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการปลูกฝังคุณธรรมในเด็กปฐมวัย สามารถวิเคราะห์โดยจำแนกตามหลักไตรสิกขาได้ดังนี้

๑) **อธิศีลสิกขา** ประกอบด้วย ความมีเมตตา ความอ่อนโยน ความมีระเบียบวินัย การเคารพในกฎ กติกา การรู้จักมารยาท ความประณีต ความรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น การทำงานร่วมกับผู้อื่น การตรงต่อเวลา การรู้จักเวลา การรู้จักหน้าที่ของตนเอง การแสดงออกอย่างเหมาะสมกับกาลเทศะ การพูดจาไพเราะ การทำความเคารพผู้ใหญ่

รูปแบบและแนวทางของกระบวนการสร้างสรรค์เพื่อการพัฒนาอธิศีลสิกขา ที่ทั้ง ๓ โรงเรียนใช้ อาทิ

การเคลื่อนไหวประกอบเพลง/จังหวะ เช่น เพลงที่ทำให้เด็กรู้จักกับอวัยวะส่วนต่างๆ ของร่างกาย ผ่านคำศัพท์ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ นอกจากนั้น เด็กยังต้องฝึก

ร้องเพลงที่ละวรรคต่อจากครู และทำท่าทางประกอบการร้อง พร้อมกับสัมผัสร่างกายตนเอง และร่างกายของเพื่อนอย่างอ่อนโยน

การเล่านิทานที่มีเนื้อหาสอดแทรกคตินิยม โดยใน

การอ่านนิทานนั้น ครูจะตั้งให้เด็กมีส่วนร่วมกับด้วยการให้ออกเสียง คิดและตอบแทนตัวละคร เคลื่อนไหวตามลักษณะท่าทางของตัวละคร หรือบางครั้งเรียกชื่อเด็กแทนตัวละคร ซึ่งทั้งหมดนี้ครูจะเลือกใช้เฉพาะตัวละครที่กระทำความดีเท่านั้น

การแสดงบทบาทสมมติ ส่วนใหญ่จะเชื่อมโยงมาจากการเล่านิทาน โดยครูจะเปิดโอกาสให้เด็กได้คิด ได้แสดงออกเอง และช่วยสรุปประเด็นหรือตั้งคำถามเพื่อให้เด็กเกิดความคิดในแง่บวกต่อไป

การเล่นแบบมีกติกา เช่น มอญซ่อนผ้า พรหมวิเศษ เป็นต้น ครูหรือบางครั้งอาจเป็นเด็กคนใดคนหนึ่งในห้องจะเป็นผู้อธิบายกติกากการเล่นจนเด็กคนอื่น ๆ เกิดความเข้าใจและปฏิบัติตามได้ ทั้งนี้ ครูจะต้องเป็นผู้เน้นย้ำการรักษากฎกติกา มารยาทในระหว่าง การเล่น เพื่อให้การเล่นสามารถดำเนินต่อไปด้วยความสนุกสนาน และเป็นระเบียบ

การปฏิบัติกิจวัตรประจำวัน เช่น การจัดกระเป๋า การทำความสะอาดกลองนม การเขียนสมุดสื่อสาร การพับเก็บเสื้อผ้า การเข้าแถวเคารพธงชาติ

การสวดมนต์ เป็นต้น กิจกรรมเหล่านี้ เด็กจะต้องปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอจนเกิดเป็นความคุ้นชิน โดยการกระทำแต่ละอย่างจะต้องทำด้วยความประณีต ละเอียดอ่อน

การบริการผู้อาวุโส คือ การที่เด็กจะเป็นผู้บริการเสิร์ฟน้ำหรืออาหารแก่ครู หรือแขกผู้ใหญ่ที่มาเยี่ยมชมโรงเรียน ซึ่งเด็กจะต้องฝึกฝนการกระทำดังกล่าวด้วยความเต็มใจและน้อมใจ รวมทั้งกระทำด้วยความเรียบร้อย

การตั้งวงสนทนา คือ การที่ครูและเด็กนั่งล้อมวงกันเพื่อพูดคุยถึงปัญหาพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ซึ่งเกิดขึ้นภายในห้องเรียน เด็กจะต้องฝึกช่วยกันระบุและยอมรับปัญหา รวมทั้งแสวงหาวิธีการแก้ไขปัญหาร่วมกัน

การกล่าวคำขอบคุณ-ขอโทษ ส่วนใหญ่จะใช้ในช่วงเวลาก่อนเลิกเรียน โดยครูจะให้เด็กได้กล่าวคำขอบคุณแก่เพื่อนหรือครูที่ได้ทำประโยชน์แก่ตนเอง และกล่าวคำขอโทษแก่เพื่อนหรือครูที่ตนเองได้กระทำล่วงเกินลงไป เด็กจะมีโอกาสได้กล่าวประโยคเหล่านี้ทุกคนและทุกวัน

๒) **อธิจิตตสิกขา** ประกอบด้วย การกำกับกาย วาจา ใจ ให้สงบนิ่ง ความมั่นใจในตัวเอง การมองตนเองในแง่บวก ความภาคภูมิใจในตนเอง ความอดทน การเสียสละ การรู้จักรอคอย การฝึกสติ สมาธิ การผ่อนคลายจิตใจ การเตรียมพร้อมทางจิตใจ ความละเอียดอ่อน ความรอบคอบ ความตั้งมั่นกับสิ่งที่กำลังทำ

รูปแบบและแนวทางของกระบวนการสร้างสรรค์เพื่อพัฒนา
ด้านอริจิตตสิกขา ที่ทั้ง ๓ โรงเรียนใช้ อาทิ

การฟังนิทานชาดก ครูจะเล่านิทานซึ่งเลือกจากเนื้อหา
ที่สอดคล้องกับธรรมชาติการเรียนรู้ของเด็ก เมื่อครูเล่าจบจะ
ตั้งคำถามให้เด็กได้ฝึกจับใจความ เรียงลำดับเหตุการณ์
ซึ่งถือได้ว่าเป็น ส่วนหนึ่งของการฝึกให้เด็กมีสมาธิจดจ่อ อยู่กับเรื่อง
ที่ตนเองฟัง

การทำงานศิลปะ คือ การฝึก ให้เด็กทำงานหัตถกรรม
ที่ต้องอาศัยความละเอียด รอบคอบ การจดจ่อ และตั้งมั่นกับสิ่งที่ทำ
เพื่อให้เกิดผลที่น่าชื่นชมและมีคุณค่า โดยเด็กสามารถนำงานฝีมือ
ที่ตนเองทำเสร็จเรียบร้อยแล้วกลับมาใช้หรือแสดงเป็นผลงาน
สู่สาธารณะ ได้อีกด้วย

การทำพิธีกรรมสร้างสมาธิ เด็กและครูนั่งกันเป็นวงกลมสงบนิ่ง ครูจะพากล่าวคำระลึกถึงคุณของพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ บิดา มารดา ครูอาจารย์ จากนั้น ครูจะส่งน้ำที่มีดอกไม้ลอยยอยูให้เด็กที่นั่งอยู่ข้างๆ เด็กจะตั้งใจอธิษฐานการทำความดีของตัวเอง และพูดให้เพื่อนคนอื่น ๆ ได้ยิน แล้วจึงส่งต่อถ้วยนั้นให้เพื่อนคนที่อยู่ถัดไป ทำเช่นนั้นต่อเนื่องจนครบทุกคน

การสวดมนต์ ไหว้พระ แม่เมตตา นั่งสมาธิ และเดินจงกรม ครูจะนำเด็กปฏิบัติสิ่งเหล่านี้จนเกิดความเคยชิน โดยอธิบายให้เด็กเกิดความเข้าใจต่อสิ่งที่ทำ เพื่อให้เกิดความซึมซับ ศรัทธา และเห็นคุณค่าที่แท้ อันเกิดจากความสงบที่ได้รับ

การเข้าร่วมพิธีกรรมทางพุทธศาสนา อาทิ วันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา วันอาสาฬหบูชา และวันเข้าพรรษา ฯลฯ ครูจะพาเด็กเข้าร่วมกิจกรรมในวันสำคัญเหล่านี้ เพื่อให้เด็กเกิดความคุ้นชินกับวิถีปฏิบัติของชาวพุทธ และรู้จักน้อมใจตนเข้าสู่ความสงบ พร้อมกับเรียนรู้ถึงสาระสำคัญในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาแต่ละวัน เพื่อเป็นผู้สืบทอดพุทธศาสนาต่อไปในอนาคต

๓) **อธิปัญญาสิกขา** ประกอบด้วย การฝึกคิดใคร่ครวญ
อย่างเป็นเหตุเป็นผล การรับรู้สิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง การแก้
ปัญหาสิ่งต่างๆ ตามเหตุปัจจัย การรู้จักและสามารถแยกแยะ
คุณค่าแท้และคุณค่าเทียม การสังเกตการเปลี่ยนแปลงของ
ธรรมชาติอย่างเป็นขั้นตอน การลงมือกระทำสิ่งที่สร้างประโยชน์
แก่ตนเองและผู้อื่น การมองเห็นขั้นตอนของการทำงาน การรู้จัก
ตั้งคำถามและแสวงหาคำตอบด้วยตนเอง การรู้จักความพอดีในการ
ทำสิ่งต่างๆ

รูปแบบและแนวทางของกระบวนการสร้างสรรค์เพื่อพัฒนา
ด้านอธิปัญญาสิกขาที่ทั้ง ๓ โรงเรียนใช้ อาทิ

การปลูกผัก คือ การที่ครูให้เด็กได้ฝึกลงมือปฏิบัติ
ทุกขั้นตอนด้วยตนเอง ตั้งแต่การเลือกผักที่ต้องการจะปลูก เพื่อนำ
ไปใช้ประกอบอาหารรับประทานต่อไป ประโยชน์ของผักชนิดนั้น
ที่มีต่อร่างกาย ขั้นตอนวิธีการปลูกและการดูแล เด็กจะต้องดูแล
บำรุงพืชผักที่ตนเองปลูกให้เจริญเติบโตมีสภาพที่สมบูรณ์
จนเมื่อผักแก่ได้ที่เด็กก็จะเก็บนำมาทำเป็นอาหารต่อไป

การทำอาหาร คือ การที่ครูให้เด็กได้ฝึกใคร่ครวญว่าจะทำอาหารใดรับประทาน โดยอาหารนั้นควรจะเป็นอาหารที่มีประโยชน์ต่อร่างกาย เพื่อรับประทานแล้วเกิดคุณค่าแท้ จากนั้นจึงพิจารณาว่าอาหารนั้นมีส่วนประกอบอะไรบ้าง (ส่วนประกอบแต่ละอย่างมีประโยชน์อย่างไรอีกบ้างต่อชีวิตของเรา นอกเหนือไปจากการเป็นอาหารให้เรารับประทาน) และเราจะหาส่วนประกอบต่างๆ นั้นได้จากแหล่งใด เมื่อได้ส่วนประกอบอาหารมาครบจึงลงมือทำอาหารด้วยการแบ่งบทบาทหน้าที่เพื่อให้ทุกคนได้ฝึกการทำงานร่วมกับผู้อื่น รวมทั้งรู้จักแก้ปัญหาเฉพาะหน้าที่เกิดขึ้นในระหว่างการทำงาน ในขณะที่ทำอาหารก็ฝึกสังเกตความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับส่วนประกอบต่างๆ ของอาหาร รับรู้ข้อมูลด้วยอายตนะต่างๆ (การสังเกต การชิม การดม การสัมผัส การได้ยินเสียง ความรู้สึกหิว ฯลฯ) จนเมื่อทำอาหารเสร็จก็จะมานั่งรับประทานร่วมกันและล้างเก็บภาชนะต่างๆ เข้าที่ด้วยความเรียบร้อย จากนั้นเด็กจะมาสรุปขั้นตอนการทำอาหารด้วยการวาดรูปหรือพูดอธิบาย เพื่อฝึกการสื่อสารให้ผู้อื่นได้เข้าใจ

การทำงานศิลปะ

คือ การที่ครูให้เด็กฝึกสังเกตความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในระหว่างการทำงานศิลปะต่างๆ เช่น งานปั้น งานสีน้ำ งานปักผ้า เป็นต้น เด็กจะต้องฝึกกระบวนการคิด

แก้ปัญหา เชื่อมโยงสิ่งที่ตนเองได้เรียนรู้ลงสู่การปฏิบัติจริง รู้จัก
ธรรมชาติของสื่อศิลปะที่ตนเองกำลังทำอยู่ว่าควรจะจัดการกับสื่อ
นั้นๆ เพื่อให้ได้ ผลงานออกมาตรงตามที่ตนเองต้องการได้อย่างไร

จากที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่าทั้งสามโรงเรียนมีการจัด
กิจกรรมการเรียนรู้ที่มุ่งไปสู่การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม
ในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน คือ เน้นวิถีชีวิตของเด็กตั้งแต่เรื่องการ
กิน อยู่ ตู ฟัง ไปจนกระทั่งเรื่องการพัฒนาทักษะทั้งในด้านการใช้
ร่างกาย การคิด การกระทำที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น
แต่เมื่อพิจารณาในแง่จุดเน้นของแต่ละโรงเรียนจะพบว่า โรงเรียน
อนุบาลหนูน้อยมีจุดเน้นที่การนำเด็กเข้าสู่ประสบการณ์ตรงใน
วิถีปฏิบัติของชาวพุทธ อาทิ การสวดมนต์ การพบพระสงฆ์
หรือการนั่งสมาธิ เป็นต้น ในขณะที่โรงเรียนทอสี มีจุดเน้นที่การ
ให้เด็กเป็นผู้ช่วยเหลือผู้อื่น เช่น การบริการครู การล้างจานให้
เพื่อน ฯลฯ ส่วนโรงเรียนรุ่งอรุณนั้น มีจุดเน้นที่การใช้ศิลปะ
เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ของเด็กและการจัดสภาพแวดล้อม
ที่เป็นธรรมชาติ เพื่อให้เด็กตระหนักต่อความสัมพันธ์ระหว่าง
ตนเองกับโลกรอบตัว ซึ่งกระบวนการสร้างสรรค์ในลักษณะต่างๆ

ที่กล่าวมา ถือเป็นเพียงแค่ส่วนประกอบหนึ่งของวิธีการและปัจจัยอันหลากหลายที่ทั้งสามโรงเรียนนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาเด็ก

๕.๒ สรุป

จากผลการวิจัย จะพบว่าการจัดกระบวนการสร้างสรรค์เพื่อปลูกฝังคุณธรรมในเด็กปฐมวัยสามารถกระทำได้หลากหลายรูปแบบ ขึ้นอยู่กับแนวทาง ความสนใจ และความชำนาญของสถานศึกษานั้นๆ อย่างไรก็ตาม สถานศึกษาที่จัดการศึกษาในระดับปฐมวัยควรพิจารณาใช้หลักไตรสิกขาเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาคุณธรรมเยาวชน ซึ่งในแต่ละกระบวนการสร้างสรรค์นั้นอาจมีเป้าหมายที่ส่งเสริมต่อการพัฒนาคุณธรรมมากกว่า ๑ ด้าน ดังนี้

๑) **อธิศีลสิกขา** คือ การศึกษาด้านหรือขั้นตอนที่ฝึกปรือให้เกิดมีสัมมาวาจา สัมมากรรมันตะ และสัมมาอาชีวะ เจริญงอกงามขึ้น จนบุคคลมีความพร้อมทางความประพฤติ วินัย และความสัมพันธ์ทางสังคมถึงมาตรฐานของอารยชน เป็นพื้นฐานแก่การสร้างเสริมคุณภาพจิตได้ดี กระบวนการสร้างสรรค์ที่เหมาะสมกับการพัฒนาเด็กปฐมวัยในด้านนี้จะประกอบด้วย กิจกรรมศิลปะ

สร้างสรรค์ อาทิ การเคลื่อนไหวประกอบเพลง/จังหวะ การเล่านิทาน
ที่มีเนื้อหาสอดแทรกคติธรรม การแสดงบทบาทสมมติ การประดิษฐ์
งานศิลปะและงานหัตถกรรมต่างๆ การเล่นอย่างมีแบบแผนกติกา
การปฏิบัติกิจวัตร ประจำวันที่เด็กจะต้องช่วยเหลือตนเองและผู้อื่น
การให้บริการครูอาจารย์และผู้ใหญ่ รวมถึง การนั่งสนทนาล้อมวง
พูดคุยถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทั้งในและนอกห้องเรียน ซึ่งครูนำ
มาเป็นตัวอย่างในการเรียนรู้ และการปลูกฝังคุณธรรมผ่านการฝึก
จำแนกคุณค่าแท้และคุณค่าเทียมให้กับเด็ก กระบวนการ
สร้างสรรค์เหล่านี้จะช่วยให้เด็กเกิดการเรียนรู้ที่จะควบคุม
ความประพฤติของตนเองเวลาที่อยู่กับผู้อื่น (สัมมากรรมันตะ)
เกิดการฝึกฝนวินัย การทำงานร่วมกับผู้อื่น การดูแลรักษาสิ่งของ
ต่างๆ ที่เป็นทั้งเครื่องใช้ของตนเองและของส่วนรวม ความมีน้ำใจ
และการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การพูดจาสุภาพ ถูกกาลเทศะ (สัมมาวาจา)
การมีความรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น การรักษากฎ กติกา
มารยาท ร่วมกัน (สัมมาอาชีวะ) ซึ่งครูจะเป็นผู้เน้นย้ำ และสรุป
คุณธรรมต่างๆ เหล่านี้ให้เด็กได้ซักถามอภิปราย และรู้จักเชื่อมโยง
กับวิถีชีวิตประจำวันของตนเองต่อไป

๒) อธิจิตตสิกขา คือ การศึกษาด้านหรือขั้นตอนที่ฝึกปรือ
ให้เกิดมี สัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ เจริญงอกงามขึ้น
จนบุคคลมีความพร้อมทางคุณธรรม มีคุณภาพจิต สมรรถภาพจิต
และสุขภาพจิตพัฒนาถึงมาตรฐานอารยชน เป็นพื้นฐานแห่ง
การพัฒนาปัญญาได้ดี กระบวนการสร้างสรรค์ที่เหมาะสมกับ
การพัฒนาเด็กปฐมวัยในด้านนี้ จะประกอบด้วย กิจกรรมศิลปะ

สร้างสรรค์ อาทิ การฟังนิทาน การแสดงบทบาทสมมติ การประดิษฐ์งานฝีมือต่างๆ ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยสติที่จดจ่ออยู่กับงานตรงหน้า (สัมมาสติ) หรือการตั้งใจฟังครูเพื่อจะจับใจความสำคัญได้อย่างถูกต้อง การใช้พิธีกรรมที่นำไปสู่ความสงบ การท่องบทสวดหรือคำคล้องจองจะช่วยสร้างให้เด็กเกิดสมาธิพร้อมที่จะเรียนรู้ในสิ่งต่างๆ ส่วนการเข้าร่วมพิธีกรรมทางพุทธศาสนา รวมถึงการไหว้พระ และการแผ่เมตตาานั้น ถือเป็น การช่วยขัดเกลาจิตใจของเด็กให้เป็นผู้มีความละเอียดอ่อนและความเมตตา และเป็นผู้น้อมนำใจตนเองให้คิดทำแต่สิ่งที่ดีต่างๆ ตามมา (สัมมาสมาธิ) นอกจากนี้ ผลงานที่เด็กได้สร้างสรรค์ขึ้นจากการประดิษฐ์สิ่งของต่างๆ จะช่วยทำให้พวกเขาารู้สึกภาคภูมิใจ และ มองเห็นคุณค่าความสามารถและความพยายามของตนเอง (สัมมาวายามะ) ซึ่งเป็นการสร้างความเข้มแข็งทางจิตใจของเด็กประการหนึ่ง

๓) **อธิปัญญาสิกขา** คือ การศึกษาด้านหรือขั้นตอนที่ฝึกปรือให้เกิดมีสัมมาทิฐิ และสัมมาสังกัปปะ เจริญงอกงามขึ้น จนบุคคลมีความพร้อมทางปัญญา มีจิตใจผ่องใส เบิกบาน ไร้ทุกข์ หลุดพ้นจากความยึดมั่นถือมั่นต่าง ๆ เป็นอิสระเสรีด้วยปัญญา อย่างแท้จริง กระบวนการสร้างสรรค์ที่เหมาะสมกับการพัฒนาเด็กปฐมวัยในด้านนี้ จะประกอบด้วย กิจกรรมที่มีลักษณะเป็นขั้นตอนและเชื่อมโยงสู่วิถีชีวิตจริง เช่น การปลูกผัก การทำอาหาร หรือการทำงานศิลปะประดิษฐ์ ที่เด็กจะต้องทำร่วมกันเป็นกลุ่ม กิจกรรมในลักษณะนี้จะช่วยให้เด็กฝึกฝนการคิดของตนให้มีความถูกต้องดีงาม แสวงหาหนทางแก้ปัญหาด้วยการพิจารณาตามเหตุปัจจัยที่สอดคล้องกับความเป็นจริง (สัมมาทิฐิ) คิดทำสิ่งต่าง ๆ เป็นไปด้วยความสร้างสรรค์และก่อให้เกิดประโยชน์สุข ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น มีความเมตตากรุณา ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน โดยไม่เห็นแก่ตัว (สัมมาสังกัปปะ)

หนึ่ง รูปแบบและแนวทางของกระบวนการสร้างสรรค์ที่จำแนกตามหลักไตรสิกขาข้างต้นนี้ สามารถประยุกต์ใช้กับบริบทหรือหน่วยการเรียนรู้ต่าง ๆ ได้ตามความเหมาะสมและ

สภาพการณ์ของห้องเรียน แต่ครูหรือผู้ที่นำกระบวนการดังกล่าวไปใช้ จำเป็นต้องระลึกอยู่เสมอว่า ตนในฐานะของปรโตโมหะหรือกัลยาณมิตรของเด็กนั้น ถือเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการเรียนรู้ของเด็ก ซึ่งจำเป็นจะต้องมีการฝึกหัดขัดเกลาตนเอง เพื่อให้เป็นแบบอย่างที่ดีของเด็ก รวมทั้งฝึกฝนการพิจารณาใคร่ครวญถึงคุณค่าแท้ของคุณธรรมที่ต้องการปลูกฝังให้เกิดขึ้นกับเด็กอย่างแท้จริง จึงจะสามารถนำกระบวนการดังกล่าวไปใช้ได้อย่างได้ผล

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะซึ่งคาดว่าจะ เป็นประโยชน์ต่อการนำไปใช้สำหรับผู้สนใจในการจัดการศึกษาแนววิถีพุทธ ดังนี้

๑) ความเข้าใจเบื้องต้นของการนำหลักวิถีพุทธไปใช้ จัดสภาพการศึกษา

ผู้บริหารและครูที่สนใจนำกระบวนการสร้างสรรค์เพื่อการปลูกฝังคุณธรรมในเด็กปฐมวัยไปประยุกต์ใช้ในการจัดสภาพ การศึกษาในโรงเรียนของตนเอง จำเป็นจะต้องศึกษาถึงแนวคิด สำคัญที่เป็นรากฐานของการจัดการศึกษาวิถีพุทธ ตั้งแต่จุดเริ่มต้น หรือแหล่งที่มาของการศึกษา (ปรโตโมหะที่ดี และโยนิโสมนสิการ) และกระบวนการของการศึกษา (หลักไตรสิกขา ประกอบด้วย

อริสศีลสิกขา อริจิตตสิกขา และอริปัญญาสิกขา) ให้เข้าใจอย่าง
แท้จริง มิใช่แค่เพียงนำกระบวนการสร้างสรรค์ไปใช้แต่เพียง
อย่างเดียว

๒) การประยุกต์กระบวนการสร้างสรรค์เพื่อการปลูกฝัง
คุณธรรมในเด็กวัยอื่นๆ

ครูหรือผู้สนใจที่ต้องการประยุกต์กระบวนการสร้างสรรค์
เพื่อการปลูกฝังคุณธรรมไปใช้กับเด็กในวัยอื่นๆ จำเป็นจะต้อง
คำนึงถึงธรรมชาติการเรียนรู้ของเด็กในแต่ละวัย และความสนใจ
ในการเรียนรู้ของเด็กที่แตกต่างกันออกไปตามพื้นฐานของเด็ก
และสภาพแวดล้อมรอบตัวเป็นสำคัญ

๓) การวิจัยครั้งต่อไป

หากเป็นไปได้ ผู้ที่สนใจทำการศึกษาเรื่องกระบวนการ
สร้างสรรค์เพื่อปลูกฝังคุณธรรมในเด็กปฐมวัยอาจศึกษาเพิ่มเติม
ในแง่ต่างๆ อาทิ

- การศึกษาเปรียบเทียบกระบวนการสร้างสรรค์
เพื่อการปลูกฝังคุณธรรมในเด็กปฐมวัยแต่ละรูปแบบที่อาจส่งผล
ให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่แตกต่างกันออกไป

- การศึกษาการจัดสภาพการศึกษาและรูปแบบของ
กระบวนการสร้างสรรค์เพื่อการปลูกฝังคุณธรรมในเด็กปฐมวัย
ในโรงเรียนวิถีพุทธต่างๆ ทั่วประเทศเพื่อเก็บข้อมูลมาสรุป
สังเคราะห์และจัดทำเป็นคู่มือการจัดการศึกษาระดับปฐมวัย
ของโรงเรียนวิถีพุทธ

- การศึกษาการจัดสภาพการศึกษาและรูปแบบของกระบวนการสร้างสรรค์เพื่อการปลูกฝังคุณธรรมที่เหมาะสมกับเด็กในวัยต่างๆ
- การศึกษาเปรียบเทียบการจัดสภาพการศึกษาและรูปแบบของกระบวนการสร้างสรรค์เพื่อการปลูกฝังคุณธรรมจากโรงเรียนในสังกัดศาสนาต่างๆ เช่น ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม ศาสนาฮินดู เป็นต้น

บรรณานุกรม

หนังสือภาษาไทย

- กระทรวงศึกษาธิการ. (๒๕๓๔). คู่มือการจัดกิจกรรมสำหรับเด็ก
ระดับก่อนประถมศึกษา. (พิมพ์ครั้งที่ ๙). กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์คุรุสภา.
- . (๒๕๔๖). แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ.
(พิมพ์ครั้งที่ ๒). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์องค์การรับส่ง
สินค้าและพัสดุภัณฑ์.
- กุลยา ตันติผลาชีวะ. (๒๕๔๓). การสอนแบบจิตปัญญา: แนวการ
ใช้ในการสร้างแผนการสอนระดับอนุบาลศึกษา.
กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอดิสัน เพรสโปรดักส์ จำกัด.
- โจน ออลมอน, จันท์เพ็ญ พันธุ์โอสถ แปล. (๒๕๓๙). สู่ความเป็น
มนุษย์ผู้สร้างสรรค์. กรุงเทพมหานคร: บริษัท พลัสเพลส
จำกัด.
- นภเนตร ธรรมบวร. (๒๕๔๔). การพัฒนากระบวนการคิดในเด็ก
ปฐมวัย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- . (๒๕๔๖). หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย. กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- บุษบง ตันติวงศ์. (๒๕๔๖). รูปแบบการศึกษาปฐมวัยตาม
วิถีชีวิตไทย: การศึกษาเพื่อชีวิตที่พอเพียง. กรุงเทพมหานคร:
ศูนย์ตำราและเอกสารทางวิชาการ คณะครุศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (๒๕๔๐). พุทธธรรมกับการพัฒนา
ชีวิต. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.
- _____. (๒๕๔๔). พุทธธรรม (ฉบับเต็ม). (พิมพ์ครั้งที่ ๑๐).
กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.
- _____. (๒๕๔๕). การศึกษาฉบับง่าย. (พิมพ์ครั้งที่ ๒). กรุงเทพ
มหานคร: บริษัท สื่อตะวัน จำกัด.
- _____. (๒๕๔๖). พัฒนาการแบบองค์รวมของเด็กไทย. กรุงเทพ
มหานคร : ธรรมสภา.
- _____. (๒๕๔๖). รุ่งอรุณของการศึกษา: เบิกฟ้าแห่งการพัฒนา
ที่ยั่งยืน. (พิมพ์ครั้งที่ ๒). กรุงเทพมหานคร: บริษัท
พิมพ์สวย จำกัด.
- _____. (๒๕๔๖). วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม. (พิมพ์ครั้งที่ ๗).
กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ศยาม.
- _____. (๒๕๔๗). เพื่อชีวิตที่ดี. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.
- _____. (๒๕๔๗). ทุกข์สำหรับเห็น สุขสำหรับเป็น. กรุงเทพ
มหานคร: ธรรมสภา.
- _____. (๒๕๔๗). พุทธวิธีในการสอน. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.
- _____. (๒๕๔๗). หยาดเพชรหยาดธรรม: ภูมิปัญญาเพื่อ
การศึกษาไทย. (พิมพ์ครั้งที่ ๒). กรุงเทพมหานคร: เฟื่องฟ้า.

- พระมหาจรรยา สุทธิญาโณ. (๒๕๓๘). พุทธปัญญากับการศึกษา.
กรุงเทพมหานคร: สถาบันปัญญานันทะ.
พุทธทาสภิกขุ. (ม.ป.พ.). ไตรสิกขา: ชั้นของการปฏิบัติศาสนา.
กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.
โรงเรียนรุ่งอรุณ. (๒๕๔๔). วารสารเพื่อการวิจัยและพัฒนา
การเรียนรู้ ฉบับที่ ๑. กรุงเทพมหานคร: โรงเรียนรุ่งอรุณ.
———. (๒๕๔๔). วารสารเพื่อการวิจัยและพัฒนาการเรียนรู้ ฉบับ
ที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงเรียนรุ่งอรุณ.
สมคิด พรหมจ้อย. (๒๕๔๕). การเขียนโครงการวิจัย: หลักการ
และแนวปฏิบัติ. (พิมพ์ครั้งที่ ๓). นนทบุรี: สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
สุชาติ โสมประยูร และวรรณ โสมประยูร. (๒๕๔๗). เทคนิคและ
ประสบการณ์การวิจัยทางการศึกษา. กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์พัฒนาคุณภาพวิชาการ.
องอาจ นัยพัฒน์. (๒๕๔๘). วิธีวิทยาการวิจัยเชิงปริมาณและ
เชิงคุณภาพทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์.
กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด สามลดา.

หนังสือภาษาอังกฤษ

Erricker, C. & Erricker, J. (2000). Reconstructing Religious, Spiritual and Moral Education. New York: RoutledgeFalmer.

Winston, J. (2000). Drama, Literacy and Moral Education 5 - 11. London: David Fulton Publishers.

Wood, E. & Attfield, J. (1996). Play, Learning and the Early Childhood Curriculum. London: Paul Chapman Publishing.

Slade, P. (1995). Child Play: Its Importance for Human Development. London: Jessica Kingsley Publisher.

คณะกรรมการ

ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม

พลตรี จำลอง ศรีเมือง	ประธานที่ปรึกษา
พลเอก บวร งามเกษม	ที่ปรึกษา
นายลิขิต เพชรสว่าง	ที่ปรึกษา
นายไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม	ประธานกรรมการ
ผู้แทนกระทรวงวัฒนธรรม	กรรมการ
ผู้แทนกระทรวงศึกษาธิการ	กรรมการ
ผู้แทนสำนักงานงบประมาณ	กรรมการ
ผู้แทนสำนักงานพุทธศาสนาแห่งชาติ	กรรมการ
พลเอก ปรีชา เอี่ยมสุพรรณ	กรรมการ
พลตำรวจเอก เสรีพิศุทธิ์ เตมียะเวส	กรรมการ
นายนิพนธ์ สุรพงษ์รักเจริญ	กรรมการ
ผู้แทนสำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (องค์การมหาชน)	กรรมการ
ผู้อำนวยการศูนย์ส่งเสริม และพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม	กรรมการและเลขานุการ

รายชื่อคณะดำเนินงานโครงการ

ที่ปรึกษา

นางสาวนราทิพย์ พุ่มทรัพย์ ผู้อำนวยการศูนย์ส่งเสริม
และพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม
นางอรพรรณ พรสีมา รองผู้อำนวยการศูนย์ส่งเสริม
และพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม

ผู้รับผิดชอบโครงการ

นางสาวศศิธร เล็กสุขศรี
นางสาวอมรรัตน์ ธีรสรพรเพชญ
นางสาวปรีนทร บุญเนตร
นางสาวณัฐกฤตา หิรัญสุข

ผู้เขียนรายงานการวิจัย

นายอดิศร จันทรสุม

ผู้จัดทำต้นฉบับและตรวจพิสูจน์อักษร

นางสาวณัฐกฤตา หิรัญสุข